

MAKEDONYA MÜSLÜMANLARI

KASIM 2014

iHH
İNSANI YARDIM VAKFI

Kasım 2014

Hazırlayan: Sevgi Altundal Hajdari
Yayına hazırlayan: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi
Fotoğraflar: İHH İnsani Yardım Vakfı

İHH İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
Büyük Karaman Cad. Taylasan Sok. No: 3 Pk. 34230 Fatih/İstanbul
Telefon: +90 212 631 21 21 | Faks: +90 212 621 70 51
www.ihh.org.tr | info@ihh.org.tr
www.ihhakademi.com

İÇİNDEKİLER

3 GİRİŞ

4 DEMOGRAFİK DURUM

7 MAKEDONYA CUMHURİYETİ İSLAM DİNİ BİRLİĞİ VE FAALİYETLERİ

9 MÜSLÜMANLARIN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI SORUNLAR

15 SONUÇ

16 SON NOTLAR

GİRİŞ

Makedonya, beş asırdan fazla bir süre (1371-1912) Osmanlı egemenliğinde kalmış bir Balkan ülkesidir. Balkan topraklarına 14. yüzyılda ulaşan İslam dini, sonraki yüzyıllarda da siyasi ve kültürel bir güç olarak bölgede hâkim din statüsünü korumuştur.¹ 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarına kadar devam eden Müslümanların ve İslam'ın bölgedeki hâkimiyeti, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan çekilmeye başlamasıyla birlikte azalmaya başlamıştır. Ayrıca bir asırdan daha az bir zaman diliminde Balkan Savaşları ve birinci ve ikinci dünya savaşları gibi Balkan coğrafyasının büyük kayıplar verdiği yıkıcı savaşlardan sonra bölgenin demografik yapısında büyük değişiklikler yaşanmıştır. Bilhassa bölgede kurulan Yugoslav Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nin Komünist yönetimi altında, Müslüman halk kötü muamele ve baskılara maruz kalmış, bunun sonucu İslam dininin sosyal alandaki varlığı büyük ölçüde azalmıştır. Osmanlı'nın terk ettiği Balkan topraklarında kalan Müslümanların göçe zorlanması veya katledilmesi sonucu Müslüman nüfus bölgede azınlık statüsüne gerilemiştir.

Bugün Makedonya'da resmî istatistiklere göre Müslüman nüfusun %34 oranında olduğu ifade edilmektedir. Ancak gerçek rakamların bundan çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Makedonya Müslümanlarının %75'ini Arnavutlar, %13'ünü Türkler ve kalanını da Makedon ve Slav asıllı Müslümanlar oluşturmaktadır. Müslümanların büyük çoğunluğu Sünni olup Hanefi mezhebine mensuptur. Bunun yanı sıra, Makedonya'da Bektaşî ve Halvetî tarikatlarının da var olduğu bilinmektedir.

DEMOGRAFİK DURUM

Makedonya Cumhuriyeti² veya Birleşmiş Milletler'in tanıdığı adıyla "Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti" bir güneydoğu Balkan ülkesidir. Asya ve Avrupa kıtaları arasındaki geçiş yolları üzerinde bulunan ülke yüzyıllar boyunca farklı kültür ve milletlere ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla çok kültürlü ve çok dinli bir toplum yapısına sahiptir. Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Kosova ve Sırbistan ile sınırı bulunan Makedonya, 1991 yılında Yugoslav Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nden bağımsızlığını ilan etmiştir. 2002 yılında yapılan nüfus sayımına göre 2.022.547 kişilik ülke nüfusunun %64,2'sini Makedonlar oluşturmaktadır. Nüfusunun %25'ini ülkenin ikinci en büyük etnik grubu olan Arnavutlar oluştururken Türkler

ülke nüfusunun %3,9'unu, Romanlar %2,7'sini, Sırlar %1,78'ini, Boşnak ve diğer küçük gruplar %2,2'sini oluşturmaktadır.³ 2009 yılı tahmini verilerine göre ise Makedonya Cumhuriyeti nüfusu az bir artışla 2.050.671 olarak kaydedilmiştir.

Avrupa Birliği yasal düzenlemeleri gereğince, üye ve potansiyel üye ülkelerin düzenli nüfus sayımı yapması gerekmektedir. Fakat çok kültürlü, çok dinli ve çok milletli Balkan ülkelerinde nüfus sayımları, azınlık ve çoğunluk arasındaki birçoğu dengeyi değiştirme potansiyeli sebebiyle sorunlu bir süreçtir. Makedonya Cumhuriyeti'nde 2011 yılında yapılması planlanan nüfus sayımı, sayım işlemi resmî olarak başladıktan sonra, Arnavut nüfusun sayımı ya-

Resmî istatistiklere göre Müslüman nüfus %34 olarak ifade edilse de gerçek oran bunun çok üstündedir. Makedonya Müslümanlarının %75'ini Arnavutlar, %13'ünü Türkler ve kalanını da Makedon ve Slav asıllı Müslümanlar oluşturmaktadır.

niltacağı endişesiyle nüfus sayım komitesinin toplu olarak istifa etmesi üzerine iptal edilmiştir.⁴ 2013 yılında Avrupa Konseyi'nin nüfus sayımının tekrarı için Makedonya Cumhuriyeti'ne yaptığı çağrılar, devlet bütçesinin yeterli olmadığı gerekçesi ile karşılık bulmamıştır.⁵

Nüfus sayımının sorunlu olduğu bu bölgede halkın dinî mensubiyeti de kaynaklara çelişkili rakamlarla yansımıştır.⁶ Resmî rakamlara göre nüfusun %64'ü Makedon Ortodoks Kilisesi'ne bağlı Hristiyanlardan oluşmaktadır; ikinci en büyük dinî grup ise çoğunluğunu etnik Arnavutların oluşturduğu %34 oranıyla Müslümanlardır. Bu oranla Makedonya Cumhuriyeti Türkiye, Kosova, Arnavutluk ve Bosna-Hersek'ten sonra Avrupa'da en çok Müslüman nüfus barındıran ülke

konumundadır. Ülkedeki Müslüman nüfusu, çoğunluğu Arnavut olmak üzere Türkler, Boşnaklar, Romanlar ve kendilerine Torbeş ismini veren Makedon asıllı Müslüman halklar oluşturmaktadır. Arnavut kökenli Makedonyalı halk genellikle batı ve kuzeybatı Makedonya'da, Arnavutluk ve Kosova sınırlarındaki şehirlerde yaşamaktadır. Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu şehirlerden bazıları Kumanova, Kalkandelen, Kırçova, Pirlepe, Köprülü ve Manastır olup başkent Üsküp'te de hatırı sayılır bir Müslüman nüfus barınmaktadır.⁷ Makedon Müslüman halk, diğer ismiyle Torbeşler, Osmanlı zamanında Müslüman olmayı seçmiş Slavlardır. Torbeşler Makedonya Cumhuriyeti tarafından Hristiyan Makedonlardan farklı bir etnik grup olarak kabul edilmektedirler.⁸

Çok kültürlü, çok dinli ve çok milletli Balkan ülkelerinde nüfus sayımları, azınlık ve çoğunluk arasındaki birçok dengeyi değiştirme potansiyeli sebebiyle sorunlu bir süreçtir.

Osmanlı bakiyesi Balkan topraklarında göçe zorlanmaları veya katledilmeleri sonucu Müslüman nüfus azınlık statüsüne gerilemiştir.

MAKEDONYA CUMHURİYETİ İSLAM DİNİ BİRLİĞİ VE FAALİYETLERİ

Makedonya Müslümanlarının etrafında organize olduğu dinî kurum Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği'dir.⁹ Yugoslavya Krallığı döneminde hem Müslüman azınlığı kontrol etmek hem de Berlin Antlaşması'nda yer alan azınlık haklarının gereklerini yerine getirmek için Yugoslavya İslam Birliği kurulmuştur. Makedonya İslam Birliği de Yugoslavya altında yer alan diğer cumhuriyetler gibi ülkenin dağılmasına kadar Yugoslavya İslam Birliği'ne bağlı olarak hareket etmiştir.¹⁰ Bağımsızlık sonrası 1993'te Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği adıyla tekrar teşkilatlanmıştır. Bugün Makedonya anayasasında yer alan din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olduğu esasına dayanarak Makedonya İslam Birliği, dinî eğitim, yayınlar, vakıf mallarının yönetimi gibi işlemlerin yürütülmesinde bağımsızdır. Yaklaşık bir asırlık organizasyon tecrübesi ile sistemli bir yapıya sahip olan Makedonya İslam Birliği, seçilmiş Reisu'l-Ulema ve kendisine bağlı 13 müftü aracılığı ile Makedonya'nın bütün şehirlerinde faaliyet göstermektedir.

Makedonya Cumhuriyeti'nde Müslüman halkın devlet tarafından tanınan diğer resmî kurumu, Bektaşî grupların oluşturduğu Makedonya Bektaşîler Birliği'dir. Makedonya devleti tarafından tanınmakla birlikte Bektaşî Birliği, Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği'nin alt grubu olmayıp merkezi Tiran'da bulunan Dünya Bektaşîler İslam Birliği'ne bağlıdır.¹¹

Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği, dinî faaliyet alanı olarak camileri temel kamu yapısı olarak kabul edip namaz, vaaz ve irşat faaliyetlerinin ifası gibi temel görevlerin yanı sıra dinî nikâh, mevlit ve benzeri merasimlerin icrası için de faaliyet alanı oluşturmaktadır. Ayrıca Ramazan ve Kurban bayramlarında Müslüman halkın dinî yaşantısına ve bilinç düzeyine katkıda bulunmak amacıyla da faaliyetler yürütmektedir.¹² Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği faaliyetleri, Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu bölgelerde yoğunlaşmaktadır.

Ülke Müslümanlarının eğitim alanındaki ihtiyaçları da İslam Birliği tarafından karşılanmaktadır. Balkanlar'da yaygın olduğu şekliyle imam hatip lisesi benzeri medreseler ve devlet üniversitesi bünyesinde

Bugün Makedonya anayasasında yer alan din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olduğu esasına dayanarak Makedonya İslam Birliği, dinî eğitim, yayınlar, vakıf mallarının yönetimi gibi işlemlerin yürütülmesinde bağımsızdır.

Makedonya Cumhuriyeti Türkiye, Kosova, Arnavutluk ve Bosna-Hersek'ten sonra Avrupa'da en çok Müslüman nüfus barındıran ülkedir.

Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği'ne bağlı faaliyet gösteren yaklaşık 600 cami ve mescit bulunmaktadır.

faaliyet gösteren ilahiyat fakültesi, İslam Birliği tarafından Yugoslavya yönetimi zamanında kurulmuştur. Başkent Üsküp'te orta öğrenim seviyesinde eğitim veren İsa Bey Medresesi¹³ (1984) ile yükseköğrenim seviyesinde eğitim veren İslami Bilimler Fakültesi (1997) en önemli eğitim kurumları arasındadır. Makedonca ve Arnavutça eğitim verilen bu kurumların müfredatında Arapça, Türkçe, Osmanlıca ve İngilizce eğitim de yer almaktadır. Kuruluşlarından itibaren Makedonya İslam Birliği tarafından finanse edilen bu eğitim kurumlarının 2010 sonrasında Makedonya Eğitim Bakanlığı gözetimi altında faaliyet göstermesi ise son zamanlarda tartışma konusu olmaya başlamıştır.

Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği'ne bağlı faaliyet gösteren yaklaşık 600 cami ve mescit bulunmaktadır. Ülkede Müslümanların yoğunlukta olduğu bölgelerde faaliyet gösteren Kur'an kursları da eğitim

alanında İslam Dinî Birliği'ne katkıda bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim tilaveti ve ibadetlerin teorik ve pratik eğitimlerinin yapıldığı Kur'an kurslarında mekânların fiziksel eksiklikleri ve formasyon sahibi din görevlisi sayısının azlığı gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Ayrıca İslam Dinî Birliği tarafından neşredilen *Hilal* adlı gazete ve diğer yayınlar da ülkede yaşayan Müslümanların bilinçlenme ve dinî eğitim alanındaki ihtiyaçlarını yönelik önemli hizmetler sunmaktadır.

Osmanlı döneminde inşa edilmiş çoğu cami, medrese, tekke, saat kulesi ve diğer tarihî eserlere devlet tarafından el konulmuştur.

MÜSLÜMANLARIN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI SORUNLAR

Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği, devlet tarafından tanınan resmî bir dinî kurumdur ancak ülkedeki Müslüman nüfusu temsil etmekte yetersiz kalmaktadır. İslam Dinî Birliği bünyesinde Arnavut halk çoğunluktadır. Birlik, Türk ve Slav Müslümanların ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kalmaktadır. Örneğin Türklerin yoğun olarak bulunduğu doğu bölgelerinde dinî faaliyetlerin azlığı ve yeteri kadar nitelikli personel görevlendirilememesi, öne çıkan sorunlardandır.

Finansal problemler yaşayan İslam Dinî Birliği, Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından bu yana Yugoslavya yönetimi zamanından itibaren el konulan vakıf mallarının iadesini talep etmektedir. Makedonya Cumhuriyeti toprakları içinde kalan, Osmanlı döneminde inşa edilmiş camiler, medreseler, tekke-ler, saat kuleleri ve diğer tarihî eserlere devlet tarafından el konulmuş ve Müslüman nüfusun bunlardan yararlanması imkânsızlaştırılmıştır. Saat kuleleri ve çeşmeler da dâhil birçok Osmanlı eseri, üzerlerine

haç işareti takılmak suretiyle tahrip edilmiştir.¹⁴ Müslümanların resmî kuruluşu olan İslam Dinî Birliği ve diğer Müslüman kuruluşlar tarafından bu eserlerin iadesi defaatle talep edilmiş ancak resmî makamlar bu konuda hiçbir adım atmamıştır.

Müslüman nüfusun çoğunluğunu oluşturan Arnavut halkı, Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği tarafından en iyi temsil edilen gruptur. Ancak ana dilde eğitim hakkından mahrum bırakılan Türk ve Slav Müslümanlar bu temsil hakkından yararlanamamaktadır. Yugoslav yönetimi zamanında Türkiye ile tarihsel bağları olan Müslüman halkın İslami eğitim noktasında kasıtlı olarak Türkiye yerine Arap ülkelerine yönlendirildiği bazı tarihçiler tarafından dillendirilmektedir.¹⁵ Din eğitimi Türkiye’de almış olan kişilerin din görevlisi olarak atanmadığı iddiaları da Müslüman halkların eşit temsil problemine bir örnek teşkil etmektedir.¹⁶

Makedonya devletinden finansal yardım almayan İslam Dinî Birliği, ülkedeki Ortodoks ve Katolik faaliyetlerin dolaylı olarak devlet tarafından desteklendiğini iddia etmek-

tedir. Nitekim Üsküp 2014 projesi kapsamında, Üsküp'te ve ülkenin birçok bölgesinde Hristiyanlığı sembolize eden haç işaretlerinin ve Hristiyanlar için önem taşıyan şahsiyetlerin heykellerinin inşa edilmesi, bu iddianın sebepsiz olmadığını ortaya koymaktadır.¹⁷

Makedonya Müslümanlarının sıkça dillendirdiği vakıf mallarının iadesi konusu, Makedonya devletinin Müslümanlar üzerindeki sistematik yok etme politikasının bir göstergesidir. Zira tarihî ve kültürel açıdan birleştirici unsur olan eserlerin devlet eliyle dönüştürülmesi, tarihsel ayrımcılığın bir kanıtıdır. Ayrıca cami ve tekke gibi dinî önemi olan eserlerin yakılıp yıkılması, dönüştürülmesi veya gerektiği gibi korunmaması azınlık haklarını koruma konusunda devletin ciddi zafiyet gösterdiğinin işaretidir. Örneğin 16. yüzyılda Osmanlı tarafından Manastır'da inşa

edilen Yeni Camii 1999'da Manastır Belediyesi tarafından Kent Kültür Eserleri Koruma Derneği'ne teslim edilerek galeriye dönüştürülmüştür. Bu konuda İslam Birliği'nin yaptığı bütün başvurular cevapsız kalırken,

Misyonerlik, Müslümanların karşı karşıya olduğu ciddi bir problemdir. Yoksul bırakılmış Müslüman toplumlarının çoğunlukta olduğu doğu bölgelerinde faaliyet gösteren Hristiyan misyonerlerin devlet tarafından desteklendiği iddia edilmektedir.

**Makedonya
Müslümanlarının
sıkça dillendirdiği
vakıf mallarının
iadesi konusu,
Makedonya devletinin
Müslümanlar
üzerindeki sistematik
yok etme politikasının
bir göstergesidir.**

Makedonya Ortodoks Kilisesi ve Makedonya Yahudi Birliği'nin istimal edilen malları sorun çıkarılmadan kendilerine iade edilmiştir.¹⁸

Makedonya Müslümanlarının muzdarip olduğu en hassas konuların başında, şehirlerin dönüşüm planlarının İslam'ı temsil eden yapıların tahribatı hatta yok edilmesi üzerine şekillendirilmesi gelmektedir. 2001 yılında Üsküp'ün en görünür mekânı olan Vodno Dağı'na büyük bir hac yerleştirilip geceleri ışıklandırılması, bu uygulamaların en dikkat çekici olanlarından biridir. Bunun yanında Üsküp'te 15. yüzyılda Osmanlı ta-

rafından inşa edilen tarihî Taş Köprü'ye ait kitabe ve mihrap nişi kasıtlı olarak sökülüp tahrip edilmiştir.¹⁹ Özellikle 2001 yılında yaşanan iç savaş döneminde ülkedeki birçok tarihî eser tahrip edilmiştir. Bu dönemde Müslümanlara ait toplam 58 yapı zarar görmüş, 20'si tamamen kullanılamaz hale gelmiştir. Örneğin, 15. yüzyılda inşa edilmiş olan Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii'nin minaresi ve avlusundaki mezar taşları, Üsküp Kiril Metodi Üniversitesi'nin inşası sırasında tahrip edilerek cami girişi ve avlusu üniversite yerleşkesine dâhil edilmiştir.²⁰

Müslüman grup içerisinde etnik azınlık olan Türkçe konuşan Türk ve Torbeş topluluklarının Türkçe eğitim talepleri de karşılıksız kalmaktadır.²¹ Anayasa ile sabit olan ana dilde eğitim alma talebinin yetkililer tarafından geri çevrilmesine gerekçe olarak, talep eden toplulukların etnik Türk olmadıkları gösterilmektedir ki, bu durum ülkedeki resmî nüfus sayımı konusundaki gerilimin dinî ve etnik azınlıkların hakları ile ilgili olduğu düşüncesini desteklemektedir.

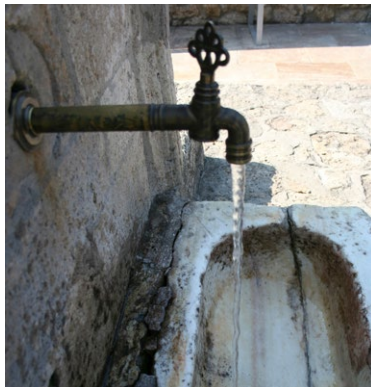
Makedonya Cumhuriyeti'nde yaşayan Müslümanların karşılaştığı bir diğer problem ise ülkedeki misyonerlik faaliyetleridir. Özellikle yoksul bırakılmış Müslüman toplulukların çoğunlukta olduğu doğu bölgelerinde faaliyet gösteren Hristiyan misyonerlerin devlet tarafından desteklendiği iddia edilmektedir. Nitekim 2002 yılında Ohri şehrindeki İmarek Camii'nin Aziz Kiliment Kilisesi'ne çevrilmesi, aynı

şekilde Manastır Yeni Camii'nin Aziz Gorki Kilisesi üzerine inşa edildiği gerekçesiyle kazı çalışmalarıyla tahrip edilmesi, misyonerlik faaliyetlerinin devlet eliyle dolaylı olarak desteklendiğinin göstergesidir.²²

Sosyal alanda Müslüman ve Hristiyanlar arasındaki gerilimin yükselmesinde rol oynayan birkaç olay

yakın tarihte Makedonya gündemini meşgul etmiştir. 2012 yılında Vevcani Festivali adı altında icra edilen kutlamalarda kostüm olarak İslam dinine ait sembolleri kullanan grup, pornografi ve hakarete varan eylemlerde bulunmuş, bunun üzerine Müslüman halk tarafından Struga şehrinde organize edilen protestolarda gerginlik yaşanmıştır.²³ Ülkede İslamafobik yorumların hâkim olduğu uzun süren tartışmalar olmuş fakat konuyla ilgili devlet veya dinî liderler seviyesinde bir özür ve açıklama yapılmamıştır.²⁴

Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği, ülkedeki bütün Müslüman toplulukları kucaklayıcı politikalar benimseyip Müslümanların sosyal ve siyasi alanda seslerini duyurabilecekleri organize bir hareket haline gelmelidir.

SONUÇ

2001 yılında yaşanan çatışmalara son vermek amacıyla aynı yıl imzalanan Ohri Antlaşması, ülkede azınlık konumuna itilen Arnavut ve Türk grupların ülkenin asli ve kurucu unsuru olduğu gerçeğinin altını çizmiştir. Fakat uygulamada bu değişiklik sadece Arnavutların temsil hakkı konusunda olumlu birkaç gelişmeye sebep olmuştur. Makedonya Cumhuriyeti'nde farklı millet ve dinlerin huzur içerisinde yaşaması için yeterli olamayan bu antlaşmanın, aradan geçen on yıllık zaman zarfında yaşanan sorunlar dikkate alınarak tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği, ülkedeki bütün Müslüman toplulukları kucaklayıcı politikalar benimseyip Müslümanların sosyal ve siyasi alanda seslerini duyurabilecekleri organize bir hareket haline gelmelidir. Diğer yandan anayasa ile belirlenmiş hiçbir engel olmamasına rağmen, uygulamada Müslüman toplulukların önüne engel koyan kişi ve anlayışlar, Makedonya devleti içinden temizlenip ülkenin bekası için dinî farklılıkları zenginliğe dönüştürecek politikalar benimsenmelidir.

SON NOTLAR

¹ Florian Bieber, "Muslim Identity in the Balkans before the Establishment of the Nation States", 2000.

² Yunanistan, "Makedonya" isminin antik Yunan medeniyetindeki "Makedonya Krallığı"nın ismi olduğunu vurgulamakta ve bu adın günümüz Makedonya'sı tarafından kullanılmasına itiraz etmektedir. BM de Makedonya Cumhuriyeti'ni Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti (MEYC) ismiyle kabul etmiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu bir grup ülke tarafından "Makedonya Cumhuriyeti" olarak tanınan ülke, Avrupa ülkelerinin hemen hepsi tarafından MEYC olarak kabul edilmiştir.

³ 2002 resmi nüfus sayımı sonuçları için bk. State Statistical Office, Republic of Macedonia resmi sitesi: http://www.stat.gov.mk/pdf/kniga_13.pdf.

⁴ *Southeast Europe Times*, "Macedonian census stopped due to irregularities", (17 Ekim 2011) http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2011/10/17/feature-03.

⁵ *Southeast Europe Times*, "Council of Europe urges Macedonia to conduct a census", (23 Temmuz 2013) http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2013/07/23/feature-01.

⁶ Metin Hoxha, "The Problems of Muslims in Macedonia and Suggestions for Their Solutions", Genç İDSB (İslam Dünyası STK'lar Birliği) tarafından hazırlanmış olan rapordan, "The Analysis of Problematic Regions in the Islamic World", (Şubat, 2013).

⁷ Erhan Türbedar, "Balkanlar'da Nüfus Sayımları ve Kimlik Tartışması", (TEPAV) Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, (Mart, 2011), http://www.tepav.org.tr/upload/files/1300357213-6.Balkanlar____da_Nufus_Sayimlari_ve_Kimlik_Tartismasi.pdf.

⁸ Ferid Muhic, "Muslims of Macedonia: Identity Challenges and an Uncertain Future", (Ekim, 2013) <http://studies.aljazeera.net/en/reports/2013/10/20131088412517496.htm>.

⁹ Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği'nin yanı sıra Makedonya Müslümanlarının farklı alanlarda organize olmalarını sağlayan sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır. Makedonya Ensar Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Köprü Kültür Sanat ve Eğitim Derneği, Makedonya Vizyon Derneği ve Merhamet Kültür ve Yardımlaşma Derneği bunlardan sadece bazılarıdır. Ayrıca MATUSİTEB (Makedonya Türk Sivil Toplum Kuruluşları Birliği) gibi toparlayıcı çatı kuruluşlar da Müslüman topluluklara hizmet vermektedir.

¹⁰ Rifat Karamahmut, "Makedonya Müslüman Azınlıkları Dini Kurumları ve Çağdaş Sorunları" Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi yüksek lisans tezi, (Ankara, 2006), <http://pomaknews.com/wp-content/uploads/2012/02/makedonya-musulman-azinliklari-dini-kurumlari-ve-cagdas-sorunlari.pdf>.

¹¹ A.g.e.

¹² A.g.e.

¹³ İsa Bey Medresesi'nin Arnavut halkın çoğunlukta olduğu Kalkandelen, Gostivar, İstip gibi şehirlerde şubeleri bulunmaktadır.

¹⁴ "Makedonya Maliye Eski Bakan Yardımcısı Maksud Ali: "Türkiye kişiye endeksli politika izliyor.", (Mayıs, 2011), http://www.milligazete.com.tr/haber/Turkiye_kisiye_endeksli_politika_izliyor/197003#.U4aF3XKSzw4.

¹⁵ Ömer Turan, "Makedonya'da Türkler"; Murat Hatipoğlu, "Dünden Bugüne Makedonya Sorunu", *Tarih ve Toplum*, Ankara: ASAM Yayınları, 2002.

¹⁶ *Yeni Balkan Gazetesi*, Üsküp: 2 Şubat 2006.

¹⁷ Erhan Türbedar, "Skopje 2014: The Awakening of the Macedonian Identity", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), (Ağustos 2011), <http://www.tepav.org.tr/en/kose-yazisi-tepav/s/2645>.

¹⁸ Karamahmut, "Makedonya Müslüman Azınlıkları Dini Kurumları ve Çağdaş Sorunları".

¹⁹ *Hilal Gazetesi*, Üsküp: Eylül 2002.

²⁰ A.g.e., (Kasım 2000).

²¹ Turan, "Makedonya'da Türkler".

²² Karamahmut, "Makedonya Müslüman Azınlıkları Dini Kurumları ve Çağdaş Sorunları".

²³ Ali Pajaziti, "Islam and Muslims in Balkan: Issues and Solutions", Genç İDSB tarafından hazırlanmış olan rapordan, "The Analysis of Problematic Regions in the Islamic World", (Şubat, 2013).

²⁴ "Süleyman Bakı: 'Makedonya Müslümanlara kulak tıkıyor'", *Haber5*, (Mayıs, 2012), <http://www.haber5.com/roportaj/makedonya-musulmanlara-kulak-tikiyor>.

İHH
İNSANİ VE SOSYAL
ARAşTIRMALAR MERKEZİ

Büyük Karaman Cd. Taylasan Sk.
No.3 Fatih - İstanbul - Türkiye
Tel: 0212 631 21 21 • www.ihh.org.tr
www.ihhakademi.com